

Філософія

УДК 316.647+81'272+17.023.34

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16750204>

Мова ворожнечі як фактор дегуманізації сучасного суспільства

Гуменюк Світлана Миколаївна,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри журналістики та українознавства НУВГП, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-3505-9585>

Українець Стефанія Ярославівна,

кандидат філософських наук, завідувач кафедри загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін Рівненського інституту КУП НАНУ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-2619-8428>

Смолій Ірина Петрівна,

старший викладач кафедри загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін Рівненського інституту КУП НАНУ, Україна, <https://orcid.org/0009-0009-1384-2593>

Прийнято: 21.07.2025 | Опубліковано: 31.07.2025

***Анотація:** У статті висловлено думку про те, що сучасні загрози та виклики, посилення соціальної поляризації та збройні конфлікти сьогодні чітко демонструють актуальність та гостроту поняття мови ворожнечі, яка постає не лише як форма вираження нетерпимості, а й як потужний, цілеспрямований інструмент дегуманізації – процесу, який позбавляє окремих осіб або цілі групи їхньої людяності в очах суспільства.*

Наголошується, що це поняття на сьогодні не сформувало єдиного семантичного поля, тому іноді озвучується як мова ворожнечі або риторика ворожнечі та часто маскується під сарказм, іронію, меми, евфемізми, «кодові слова» або символи, зрозумілі лише в певному контексті для певної спільноти.

Метою статті є комплексний аналіз мови ворожнечі як фактора дегуманізації та протидія цьому явищу в Україні з урахуванням міжнародних стандартів. З одного боку, глобальні мережі сприяють поширенню універсальних форм ненависті. З іншого боку, локальні конфлікти породжують специфічні форми мови ворожнечі. У статті аналізуються найдавніші зафіксовані прояви мови ворожнечі, оскільки розуміння історичних закономірностей її функціонування є передумовою для розробки ефективних стратегій протидії їй у сучасному світі. Доведено, що соціальні фактори, що сприяють дегуманізації, включають міжгрупову конкуренцію, економічну нестабільність, політичну поляризацію та історичні конфлікти. На сучасному етапі суспільного розвитку мова ворожнечі стає фактором дегуманізації та дестабілізації суспільства, а також ключовим інструментом військової пропаганди та маніпуляцій інформацією. Через образ ворога («іншого») вона конструює примітивні наративи: протиборчі групи постають як небезпечні, підозрілі або морально дегенеративні.

Це створює сприятливе середовище для радикалізації та екстремізму. Тільки усвідомивши глибину та багатовимірність цього явища, суспільство може успішно протистояти його руйнівному впливу.

Ключові слова: мова ворожнечі, дегуманізація, радикалізація, мова ворожнечі.

Hate speech as a factor in the dehumanization of modern society

Svitlana Humeniuk,

Ph.D. in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Journalism and Ukrainian Studies of NUWM, Rivne,
Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-3505-9585>

Stephaniya Ukrayinets,

Ph.D. in Philosophy, Head of the Department of General
theoretical legal and humanitarian disciplines of Rivne Institute of Kyiv University
of Law, National Academy of Sciences of Ukraine,
Rivne, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-2619-8428>

Iryna Smolii,

Senior lecturer of the Department of General
theoretical legal and humanitarian disciplines of Rivne Institute of Kyiv University
of Law, National Academy of Sciences of Ukraine
Rivne, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0009-1384-2593>

***Abstract:** The article suggests that modern threats and challenges, increasing social polarization and armed conflicts today clearly demonstrate the relevance and acuteness of the concept of hate speech, which appears not only as a form of expression of intolerance, but also as a powerful, purposeful tool of dehumanization - a process that deprives individuals or entire groups of their humanity in the eyes of society.*

It is emphasized that this concept has not formed a single semantic field to date, and therefore is sometimes voiced as hate speech or hate rhetoric and is often

disguised as sarcasm, irony, memes, euphemisms, “code words” or symbols that are understandable only in a certain context to a certain community.

The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of hate speech as a factor of dehumanization and to counteract this phenomenon in Ukraine, taking into account international standards. On the one hand, global networks allow for the spread of universal forms of hatred. On the other hand, local conflicts generate specific forms of hate speech. The paper analyzes the oldest recorded manifestations of hate speech, since understanding the historical patterns of its functioning is a prerequisite for developing effective strategies to counter it in the modern world. It is proved that social factors that contribute to dehumanization include intergroup competition, economic instability, political polarization, and historical conflicts. At the current stage of social development, hate speech is becoming a factor of dehumanization and destabilization of society, as well as a key tool of military propaganda and information manipulation. Through the image of the enemy (“other”), it constructs primitive narratives: opposing groups appear as dangerous, suspicious, or morally degenerate.

This fosters a conducive environment for radicalisation and extremism. Only by understanding the depth and multidimensionality of this phenomenon can society effectively resist its destructive influence.

Key words: *hate speech, dehumanization, radicalisation, hate speech.*

Постановка питання. Динаміка процесів, які відбуваються в сучасній Україні, наявні загрози та виклики, посилення соціальної поляризації та збройних конфліктів нині наочно демонструють актуальність та гостроту поняття мова ворожнечі (hate speech), що постає не лише як форма вираження нетерпимості, а і як потужний, цілеспрямований інструмент дегуманізації — процесу, що позбавляє окремих осіб чи цілі групи їхньої людської сутності в очах суспільства. Історичний досвід XX та XXI століть переконливо доводить,

що систематична дегуманізація через риторику ненависті призводить до найтяжчих масових злочинів, викликаних радикалізацією суспільних настроїв, що нині задані анонімністю, швидкістю поширення інформації, можливістю створення закритих спільнот та транскордонністю Інтернету, що ускладнює і саму процедуру притягнення винних до відповідальності. Риторика ненависті глибоко інтегрована в структуру сучасного інформаційного суспільства, вона перешкоджає діалогу, компромісам та взаєморозумінню, що є основою для наявного демократичного суспільства, стимулюючи зростання у ньому соціальної напруги, нестабільності та конфліктів. Через слова, образи та наративи вона створює та поширює дегуманізуючі стереотипи, які, своєю чергою, виправдовують жорстокість та насильство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Мова ворожнечі є гострою та багатогранною проблемою в сучасному суспільстві, що знаходить своє відображення в численних дослідницьких напрямках. Її вивчення охоплює широкий спектр дисциплін, від лінгвістики та соціології до психології, права, медіаправа та інформаційних технологій. З лінгвістичної точки зору, дослідження мови ворожнечі зосереджуються на ідентифікації її лексичних та синтаксичних конструкцій, а також риторичних прийомів, що використовуються для розпалювання ненависті. Аналізуються специфічні слова, фрази, метафори та ідіоми, які мають дегуманізуючий або дискримінаційний характер щодо певних груп (М. Бутиріна, К. Темчур, Л. Масенко, Г. Мацюк, І. Ренчка). У соціологічному та культурологічному плані дослідники вивчають соціальні передумови виникнення мови ворожнечі, її взаємозв'язок із соціальною нерівністю, дискримінацією та конфліктами. Аналізується, як мова ворожнечі поширюється в різних соціальних групах, які групи ризику є найбільш вразливими до неї, і як вона впливає на формування суспільної думки та ідентичності. Також досліджується роль медіа та соціальних мереж у поширенні та легітимізації мови ворожнечі, а також вплив

культурних норм та цінностей на її сприйняття (С. Лихова, Г. Рибальченко, М. Медведєва, Р. Кухарчук, В. Савончак, Т. Сукаленко, Н. Паюл). Правові та етичні рамки мови ворожнечі включають дослідження законодавчого регулювання, його ефективності та обмежень (В. Коцур, І. Кресіна, О. Липчук, Л. Львова, Н. Малець, Д. Ткачук, В. Ковальчук, О. Панкевич, L. Silke, S. Schneider, A. Heath). У сфері інформаційних технологій дослідники зосереджуються на розробці автоматизованих систем виявлення мови ворожнечі, як-от: використання штучного інтелекту, машинного навчання, обробки природної мови (О.Кислова, І. Кузіна, І.Дирда).

У праці «Моніторинг проявів расової та етнічної ворожнечі чи нетерпимості в українському сегменті Інтернету» за загальною редакцією І. Федоровича виявлені різновиди мови ворожнечі класифікуються за тематикою. Зокрема йдеться про заклики до ворожнечі, до дискримінації, зокрема у вигляді загальних гасел; завуальовані заклики до насильства та дискримінації (пропаганда «позитивних» історичних та сучасних прикладів насильства та дискримінації, вислови щодо бажаності цього); створення негативного образу тієї чи іншої дискримінованої групи без конкретних звинувачень; виправдання історичних випадків насильства чи дискримінації; публікації та окремі висловлювання, що ставлять під сумнів загальновідомі історичні факти насильства та дискримінації; твердження про неповноцінність (у широкому розумінні) тієї чи іншої дискримінованої групи; твердження щодо історичних злочинів тієї чи іншої дискримінованої групи як такої; твердження щодо кримінальності тієї чи іншої дискримінованої групи; твердження щодо моральних недоліків тієї чи іншої дискримінованої групи; роздуми щодо непропорційного домінування тієї чи іншої дискримінованої групи (у питаннях матеріального добробуту, представництва в органах влади тощо); звинувачення тієї чи іншої дискримінованої групи або її представників в негативному впливі на суспільство чи державу; згадка тієї чи іншої

дискримінованої групи або її представників у негативному контексті; заклики не дозволити закріплення у певному регіоні мігрантів, що належать до тієї чи іншої групи; цитування явно дискримінуючих висловлювань та текстів без коментарів» тощо [11].

Поняттю мова ворожнечі у сучасних медіа присвячено дослідження Т. Сукаленко та Н. Паюл, де воно постає як «різноманітні форми висловлювань, що викликані ворожістю», «мову, яка виявляє ненависть до певної групи людей» тощо. [16, с.39]. Журналістика та засоби масової інформації (публікації Р. Кухарчука, В. Савончака) беруть до уваги сукупність значень, які за змістом корелюють із таким синонімічним поняттям як ксенофобія, що визначається як «ненависть до чого-небудь, кого-небудь незнайомого, чужого. Ворожість або страх по відношенню до іноземців» [2, с. 593.]. Так, В. Савончак, робить спробу узагальнення цього поняття, визначаючи його як «спосіб мовного конструювання моделей і практик соціальної нерівності» [15]. З другого боку, мусимо вказати, що в умовах російсько-української війни «мова ворожнечі» стала яскравим маркером внутрішньої мобілізації українського соціуму, що намагається знайти необхідну рівновагу між необхідністю мобілізації суспільства та європейськими канонами рівності й прав людини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Мова ворожнечі часто маскується під сарказм, іронію, меми, евфемізми, «кодові слова» або символи, що є зрозумілими лише у певному контексті певній спільноті. Однак, смислові нюанси та контекст залишаються поза межами інтерпретативних можливостей автоматизованих систем. На сьогодні майже не дослідженою залишається дегуманізація як психологічний процес і стратегія позбавлення людини властивих їй людських рис шляхом винесення їх за межі категорії людина.

Формулювання цілей статті. Метою статті є комплексний аналіз мови ворожнечі як фактора дегуманізації та пошук механізмів протидії цьому явищу

в Україні з урахуванням міжнародних стандартів, соціально-психологічних теорій та викликів цифрової доби.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів.

Зауважимо, що поняття мова ворожнечі на сьогодні не сформувало єдиного семантичного поля, а тому іноді озвучується як риторика ненависті чи мова ненависті. За такої інтерпретативної колізії варто визнати мовну «чутливість» кримінального права, у контексті якого це поняття розглядається крізь призму кримінального покарання за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками. У дослідженні Г. Мацюк поняття мова ворожнечі постає формою дискурсивної дискримінації [8]. Великий тлумачний словник сучасної української мови фіксує поняття дискримінація з такою семантикою: «обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян за расовою або національною належністю, політичними та релігійними переконаннями. У міжнародних відносинах – створення умов, які ставлять яку-небудь державу (групу держав), її організації та громадян у гірше становище порівняно з іншими» [2, с.223]. У словнику англійської мови Коллінза мова ворожнечі постає як мова, що направлена проти особи чи групи осіб через їх расову, релігійну, гендерну приналежність чи сексуальну орієнтацію [18]. У юридичній енциклопедії відсутні терміни мова ворожості/ворожнечі/ненависті [17].

Натомість це поняття фігурує як одна із форм злочинів на ґрунті ненависті, «які здійснюються в рамках культурного клімату, що характеризується відносинами сили до іншості й відмінності» [4, с.40]. Так, у матеріалах Міжнародної Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації йдеться про те, що «Держави учасниці ... зобов'язуються вжити негайних і позитивних заходів, спрямованих на викорінення всякого

підбурювання до дискримінації чи актів дискримінації, і з цією метою вони відповідно до принципів, поданих у Загальній декларації прав людини, і прав, ясно викладених у Статті 5 цієї Конвенції, серед іншого: а) оголошують злочином, що карається за законом, всяке поширення ідей, що ґрунтуються на расовій перевазі або ненависті, всяке підбурювання до расової дискримінації, а також усі акти насильства або підбурювання до таких актів... б) оголошують протизаконними і забороняють організації, а також організовану і всяку іншу пропагандистську діяльність, які заохочують расову дискримінацію та підбурюють до неї, і визнають участь у таких організаціях чи в такій діяльності злочином, що карається законом; с) не дозволяють національним чи місцевим органам державної влади або державним установам заохочувати расову дискримінацію чи підбурювати до неї» [9]. Водночас означене поняття набуває нових відтінків крізь інтерпретаційну призму Комітету міністрів Ради, який у понятті «мова ворожнечі» вбачає «всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, що за своїм походженням належать до іммігрантів» [19].

На наш погляд, саме дегуманізація нині найяскравіше демонструє, якою мірою цивілізаційні зрушення модифікують світ. Вона ж і визначає вектор цих модифікацій. Одним з перших вказав на них Хосе Ортега-і-Гасет, який ще на початку XX ст. писав про крах, якого зазнає сама людина, котра не може встигати за цивілізацією [13]. На думку дослідника, нині увиразнилася тенденція до знищення «людських, надто людських» елементів.

Водночас не можна оминати увагою досліджень глобального інформаційно-мережевого суспільства, що зазнає неминучих трансформацій у контексті наукових революцій та технологічних інновацій, що відображено у

працях З. Баумана, У. Бека, Г. Бехмана, Є. Бистрицького, Е. Гідденса, А. Єрмоленка, М. Кастельса, Е. Ласла, Й. Масуди, Е. Тоффлера, Ф. Вебстера. В цілому дослідники застерігають, що дегуманізація може призвести до того, що людське сприймання об'єктивізується, знижуючи здатність до емпатії та співчуття, внаслідок чого нівелюються видимі донедавна бар'єри проти агресії та насильства. Жертви дегуманізації можуть відчувати глибокі психологічні травми, втрату самоповаги, депресію та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Вони можуть почати інтерналізувати негативні стереотипи, що призводить до кризи ідентичності. «Ми переживаємо процес егоїзму – говорить іспанський філософ і культуролог Х. Ліврага, – суспільство щораз сильніше розколюється; розпадається навіть основне ядро – родина... Нині набуває повсюдного поширення процес розпорошення та деградації»[6, с.91]. Передусім йдеться про використання термінів, що позбавляють людей індивідуальності, наприклад, «натовп», «маса», коли йдеться про протестувальників чи мігрантів, а політичні опоненти набувають статусу «маріонеток», «зомбі» або «божевільних». Як відстежує Л. Рижак, «комунікація у віртуальних мережах через Інтернет уже заміщує реальне спілкування, спрощуючи його до повідомлень, які переважно безадресні, а відтак не потребують змістовної відповіді. Спілкування обличчям-до-обличчя втратило свою самоцінність. Її місце заступила анонімна комунікація, яка зводиться до неперсоніфікованих like-посилань у віртуальній мережі»[14, с.90]. У віртуальних мережах мова ворожнечі перестає бути толерантною і персоніфікованою.

Однак, було б помилкою вважати її абсолютно новим проявом дегуманізації соціуму. Найдавніші зафіксовані прояви мови ворожнечі знаходимо вже в античних текстах. Античні автори активно використовували поняття «варвар» для позначення всіх нееллінів, наділяючи їх негативними характеристиками. Так, Аристотель у «Політиці» обґрунтовував природність

рабства, стверджуючи їх інтелектуальну неповноцінність. Римська традиція розробила складну систему етнічних стереотипів щодо підкорених народів. Так, у праці Тацита «Германія», «дикунство» німецьких племен протиставляється римській «цивілізованості». Періодом інтенсифікації міжрелігійної мови ворожнечі в епоху Середньовіччя стали хрестові походи. У хроніках хрестоносців мусульмани зображувалися як «невірні собаки», «слуги сатани», таким чином набувало легітимації насильство проти них. Епоха Нового часу породила нові форми мови ворожнечі, спрямовані проти корінного населення Америки, Африки та Азії. Європейські колонізатори створили розгалужену систему расових стереотипів, що виправдовували експлуатацію та знищення цілих народів. Реформація та релігійні війни XVI-XVII століть актуалізували конфесійні форми мови ворожнечі. Католики та протестанти взаємно демонізували один одного, використовуючи найжорстокіші епітети та звинувачення. Попри загальну спрямованість на гуманізацію суспільства, епоха Просвітництва не позбулася мови ворожнечі, а радше надала їй псевдонаукового обґрунтування. Філософи-просвітителі, зокрема Вольтер та Дідро, часто використовували зневажливі характеристики щодо «нецивілізованих» народів. Підкріплені псевдонауковими расовими теоріями етнічні стереотипи набули більш систематизованого характеру у XIX ст. Особливо небезпечними стали антисемітські дискурси, що поєднували традиційні релігійні упередження з новими расовими концепціями. Праці Х.-С. Чемберлена та інших расових теоретиків створили підґрунтя для майбутніх геноцидів. Антисемітська пропаганда стала прелюдією до Голокосту. Радянський Союз також активно використовував мову ворожнечі проти «ворогів народу», «буржуазних націоналістів» та інших категорій населення. Сталінські репресії супроводжувалися потужною кампанією демонізації жертв. Нові умови для функціонування мови ворожнечі з'явилися внаслідок появи Інтернету. Водночас цифрові технології надали нові можливості для

моніторингу та аналізу мови ворожнечі. Алгоритми машинного навчання дозволяють виявляти патерни ворожої риторики та прогнозувати її наслідки. Сучасна мова ворожнечі характеризується парадоксальним поєднанням глобальних та локальних елементів. З одного боку, глобальні мережі дозволяють поширювати універсальні форми ненависті. З іншого боку, локальні конфлікти породжують специфічні форми ворожої риторики.

Зауважимо, що метою використання «мови ворожнечі» є намагання створити атмосферу, в якій насильство сприймається як необхідний і легітимний засіб «самозахисту» чи очищення. У суспільних дискурсах це часто поєднується з відомими прийомами інформаційної війни – брехнею, маніпуляціями фактами, а також нав'язуванням «альтернативних» або перекручених історичних наративів (заперечення історичних подій, підтасовка статистики). Властиво, мовою ворожнечі будемо вважати будь-яку форму вираження, що поширює, розпалює, підтримує чи виправдовує расову, національну, релігійну ненависть, ксенофобію, антисемітизм або інші прояви ненависті, засновані на нетерпимості. Однак, як вважає О. Львова, «мова ворожнечі – поняття оціночне, оскільки в міжнародному праві не існує загальноприйнятої концепції щодо цього» [7, с. 77]. Дослідниця цілком слушно вказує на суперечливість критеріїв, що використовуються для визначення мови ворожнечі, позаяк сьогодні фіксуємо різні міжнародні та регіональні стандарти.

В українському законодавстві ознаки мови ворожнечі прописані в Законі України «Про інформацію», де поставлено акцент на «неприпустимості зловживання правом на інформацію», яке виключає заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України; пропаганду війни, насильства, жорстокості; заклики до розпалювання міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі; заклики до вчинення терористичних актів. Виходячи з вище сказаного, є очевидною потреба

законодавчого закріплення поняття мова ворожнечі, яке у правовому полі іноземних законодавств узгоджується з поняттям дискримінації. У зв'язку з цим означена проблема «потребує ретельного вивчення й наукового правового обґрунтування у контексті саме української правової традиції та культури» [7, с.77]. Зосереджено увагу на особливостях мови ворожнечі в ЗМІ: асоціація з історичними фактами; створення образів через порівняльні характеристики; використання стереотипів, мовних зворотів, які викликають негативні асоціації, образи, принижують адресата; вживання нецензурної лексики для створення привабливих заголовків та пейоративів для вираження зневаги, презирства, упередженого ставлення до особи чи групи людей; використання okazionalizmів, вживання оцінних дієслів, безцеремонної, фамільярної лексики; підштовхування до упереджень та соціальних стереотипів; використання іронії чи інших форм саркастичного гумору, закликів до дискримінації у відкритій та прихованій формах; розподіл аудиторії на «своїх» і «чужих»; створення негативної репутації: упередження щодо жінок, хасидів та ін.; повторення слів для привертання уваги

Мова ворожнечі набуває особливої артикуляції у час суспільних протистоянь, коли соціум перестає бути монолітним, коли відстежуємо радикалізацію настроїв та дій. Відтак гостро постає проблема гуманності, пошуку адекватних людському суспільству чинників впливу. У такому контексті йдеться про процеси дегуманізації, що являє собою механізм прояву «вербальної та фізичної агресії як в міжособовій, міжгруповій, міжспільнотній комунікації» [12, с. 53]. Цікавим є аналіз процесів нагнітання вербальної агресії в інформаційному просторі України, здійснений Л. Никоненко, яка виділяє три його етапи. На першому етапі дослідниця фіксує знецінення особистості або соціальної групи. Використання знеособлювальних форм («вони», «їхні ідеї») посилює ефект масовості й потенційно виправдовує «інституційний» спротив чи навіть каральні акції. В міру «інтенсифікації

зненлюднення» відбувається дегуманізація особистості або соціальної групи до рівня тварини або рослини, що відповідає другому етапу. На третьому етапі відстежується дегуманізація до рівня неживого предмета. Поступове нагнітання вербальної агресії, на думку Л. Никоненко «призводить до неусвідомленого послаблення психологічних настанов, які блокують прояви фізичної агресії щодо іншої людини або групи людей. Це суттєво підвищує ризик переходу до безпосередньої контактної фізичної агресії» [12, с.52]. Найбільш поширеними прийомами особистісного знецінення постають: метафоризація (використовуються непривабливі в емоційному плані образи щурів, тарганів, жаб тощо); патологізація як репрезентація індивідів в ролі хвороб, вірусів, патогенних організмів, що містять у собі суспільну загрозу; демонізація як ототожнення людей з демонічними силами. Такі прийоми не тільки знижують рівень емпатії до цільової групи, а й стверджують насильство у прийнятному і бажаному для суспільства статусі.

До механізмів дегуманізації Л. Вежбовська, відносить: «повторення візуального нарративу у різних модифікаціях і контекстах; приховування деталі або її маскування; маніпуляцію образами (матері і батьківщини, мотивами розпаду і воскресіння імперії-росії-ссср тощо)» [1, с.9]. Неможливо оминути увагою рабатський план дій щодо заборони пропаганди національної, расової чи релігійної ненависті, яка є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі чи насильства. Цей план являє собою висновки та рекомендації чотирьох регіональних експертних нарад, організованих Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) у 2011 році, що були ухвалені експертами в м. Рабат (Марокко) 5 жовтня 2012 року. Щоб уникнути зловживань, означений план дій пропонує детальний шестифакторний тест для оцінки висловлювань, у якому необхідно брати до уваги:

1. Контекст, який заданий соціально-політичною ситуацією.
2. Промовець, а особливо його статус та вплив у суспільстві.

3. Намір, який позначений метою висловлювання.
4. Зміст та форма, які залежать від того, наскільки прямолінійним і провокативним є висловлювання.
5. Масштаб поширення охоплює поняття аудиторії та медіума.

Розуміння історичних закономірностей функціонування мови ворожнечі є необхідною умовою для розробки ефективних стратегій протидії їй в сучасному світі. Усі зацікавлені сторони – державні інституції, міжнародні організації, громадянське суспільство і медіа – визнають необхідність комбінованих заходів протидії (правових, технологічних, освітніх). Імовірні «холодні» та гібридні конфлікти ХХІ ст. потребують постійного моніторингу мовних практик, міжнародного співробітництва у розслідуванні кібератак і ботоферм, а також розвитку аналітичних інструментів для виявлення та запобігання кампаніям ненависті. Соціальні фактори, що сприяють дегуманізації, включають міжгрупову конкуренцію, економічну нестабільність, політичну поляризацію та історичні конфлікти. Дослідження корелятив дегуманізації мігрантів демонструє роль соціальних, психологічних та демографічних характеристик у формуванні дегуманізуючих настанов.

Дегуманізація є потужним інструментом для виправдання порушень базових прав людини. Якщо хтось «недолюдина», то його права можуть бути проігноровані або відібрані без жодних докорів сумління. Це фундамент для геноциду, етнічних чисток та інших злочинів проти людяності. Для тих, хто практикує такі підходи, це може призвести до емоційного притуплення, цинізму та втрати власної людяності, спричиняючи внутрішній дисонанс.

Висновки. На сучасному етапі суспільного розвитку мова ворожнечі постає фактором дегуманізації та дестабілізації суспільства, а також ключовим засобом воєнної пропаганди й інформаційної маніпуляції. Через образ ворога («іншого») вона конструює примітивні наративи: протилежні групи представляються як небезпечні, підозрілі або морально вироджені. Поширення

мови ворожнечі та пов'язаних з нею процесів дегуманізації призводить до фрагментації суспільства, зниження довіри між групами та ослаблення соціальних зв'язків. Це створює сприятливе середовище для радикалізації та екстремізму. Лише усвідомлюючи глибину та багатовимірність цього феномена, суспільство може успішно протистояти його деструктивному впливу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим вивченням специфічних національних та регіональних традицій мови ворожнечі, аналізом її взаємодії з новітніми технологіями та розробкою ефективних стратегій протидії в цифрову епоху.

Список використаних джерел

1. Вежбовська Л. Функціонування візуальних наративів російської пропаганди в умовах збройної війни проти України. Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну, 6(1), 8–23. 2023. <https://doi.org/10.31866/2617-7951.6.1.2023.279022>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і глав. ред. В. Т. Бусол. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 593.
3. Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-ХІІ «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» 19.05.2000.
4. Злочини на ґрунті ненависті: новий кримінальний феномен світового суспільства : науково-практичне видання / за заг. ред. Дж. Перліна. Львів : Астролябія, 2011. 524 с.
5. Ісакова Т. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4(41). С. 90–97.
6. Ліврага Х.А. Плисти проти течії. *Філософські роздуми*. Т. 1. Київ : Новий Акрополь, 2015. 298 с.

7. Львова О. Л. Мова ворожнечі: теоретико-правовий аналіз поняття. *Правова держава*. Київ, 2018. Вип. 29. С. 71–79.
8. Мацюк Г. Розвиток теорії соціолінгвістики: формування змісту поняття «мова ворожнечі» як форми дискурсивної дискримінації. *Studia Ucrainica Varsoviensia. Uniwersytet Warszawski Katedra Ukrainistyki*. Warszawa, 2015. № 3. Р. 111–123.
9. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_105
10. Мова ворожнечі: які висловлювання не можна поширювати в ЗМІ / Центр демократії та верховенства права від 17 вересня 2017 р. URL: <http://cedem.org.ua/consultations/mova-vorozhnechi-yaki-vyslovlyuvannyane-mozhna-poshyruvaty-v-zmi>
11. Моніторинг проявів расової та етнічної ворожнечі чи нетерпимості в українському сегменті Інтернету - поширення мови ворожнечі та заклик до нетерпимості (мова ворожнечі як зброя для правої риторики) / за ред. І. Федоровича. Київ, 2011. URL: http://noborders.org.ua/wp-content/uploads/2011/11/cyberhate_2011.pdf
12. Никоненко Л. В. Про мову ворожнечі в умовах воєнного конфлікту // тези доповідей, виступів і пропозицій учасників круглого столу «Українське націєтворення: між конфліктом і консенсусом», 2018. С. 50-54.
13. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. Київ : Основи, 1994. С. 238-272.
14. Рижак Л. Дегуманізація життя: соціально-технологічні виклики сучасності. *Вісник Львівського університету. Серія: філос.-політолог. студії*. 2019. Випуск 22. С. 89-95.
15. Савончак В. Я. Мова ворожнечі у ЗМІ: до дискусії про поняття. *Вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. 2012. Вип. 18. С. 22-27.

16. Сукаленко Т., Паюл Н. Поняття «мова ворожнечі» в сучасних медіа. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2023. (6), С. 39-45.
17. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. Шемшученка та ін. Київ : видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. URL: <http://leksika.com.ua/legal/dip-dok/>.
18. Recommendation NO. R (97) 20 of the committee of ministers to member states on. URL: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1658005&SecMode=1&DocId=582600&Usage=2> «HATE SPEECH»